

ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ: Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ ΘΑΛΑΣΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Ως **Μεσόγειος** είναι γνωστή από τα αρχαιότατα χρόνια η μεγάλη κλειστή θάλασσα, που βρίσκεται ανάμεσα σε τρεις ηπείρους: την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. Στα δυτικά συνδέεται με τον Ατλαντικό Ωκεανό, δια του πορθμού του Γιβραλτάρ και στα ανατολικά με την Ερυθρά θάλασσα δια της διώρυγας του Σουέζ.

Προέλευση ονόματος: Παρά το πλήθος των παράκτιων λαών εκ των οποίων αναπτύχθηκαν με τη σειρά τους διάφοροι αρχαίοι πολιτισμοί, πρώτα εκ του Αιγαίου και της ανατολικής λεκάνης και μέχρι της δυτικής (που εξαπλώθηκαν στη συνέχεια με ενδιάμεσες αποικίες) περιέργως δεν είχε εξ αρχής και επί αιώνες ιδιαίτερο όνομα.

Ο Ηρόδοτος π.χ. χρησιμοποιεί επί μέρους ονόματα θαλασσών και κολπώσεων της αντί ενιαίου ονόματος. Άλλοι αρχαίοι Έλληνες αναφέρονται σε αυτήν περιφραστικά, είτε προς τον έξω από τις Ηράκλειες στήλες απλωμένο ωκεανό, είτε ως γνωστότερη την έσω από τις εν λόγω στήλες. Π.χ. ο Στράβων την ονομάζει: «η εντός και καθ' ημάς λεγομένη θάλασσα», προσδιορισμό που πιστά μιμήθηκαν αργότερα οι Ρωμαίοι και τον μετέφρασαν ως « **Mare Nostrum**» (= ημέτερη θάλασσα).

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης την ονομάζει «θάλασσα» έναντι εκείνου του ωκεανού. Το αυτό και ο Πολύβιος, ενώ άλλοι Ρωμαίοι χρησιμοποιούν τον όρο «mare internum» ή «mare insentinum» (= εσωτερική θάλασσα) καθώς και «Mare magnum» (=Μεγάλη θάλασσα).

Η πατρότητα του όρου «Μεσόγειος θάλασσα» ανήκει ιστορικά στους Λατίνους και μάλιστα περί τα μέσα του 3ου αιώνα, οπότε πρώτος ο Σολίνος την ονομάζει χαρακτηριστικά «Mare Mediterraneum» ως μεταξύ δύο ηπείρων θάλασσα, καθιστάμενος ιστορικός ανάδοχος του ονόματος αυτής. Ο 16ος και 17ος αιώνας βρίσκει τη θάλασσα αυτή να ονομάζεται: Λευκή θάλασσα, ή θάλασσα των Ελλήνων (έτσι την ονόμαζαν και οι Τούρκοι σε αντιδιαστολή με το Αιγαίο και τον Εύξεινο Πόντο). Η πατρότητα του ελληνικού όρου «Μεσόγειος» οφείλεται στον γεωγράφο - επίσκοπο Αθηνών Μελέτιο με τον επιπρόσθετο χαρακτηρισμό ως «δεύτερο κόλπο του ωκεανού», εννοώντας ως πρώτο τον Βискаϊκό.

Ιστορικά ονόματα που έχουν δοθεί για επιμέρους περιοχές της Μεσογείου είναι: Σαρδωό πέλαγος, Ιβηρικό π., Γαλλικό π., Ταρτησός Κόλπος, Βαlearικό π., Λυγουρικό, Λιγυστικό, Αυσώνιο, Τυρρηνό, Σικελικό, Ιωνικό, Αιγαίο, Αδρίας, Ρόδιο, Κύπριο, Κιλικίας αυλών κ.ά.

Ο άξονας Ρήνου-Μεσογείου

Ο άξονας Ρήνου-Μεσογείου διαμορφώνεται από διαδοχικούς διαδρόμους οι οποίοι έχουν κατεύθυνση από το βορρά στο νότο της Ευρώπης, διευκολύνοντας την επικοινωνία ανάμεσα σε δύο θαλάσσιους τομείς, διαφορετικούς και συμπληρωματικούς για τα πεπρωμένα της ηπείρου. Το βόρειο τμήμα κυρίως επωφελείται από την παρουσία ενός ποταμού πλωτού από πλοία με μεγάλο εκτόπισμα. Νότια, οι συνθήκες περιπλέκονται λόγω της σπουδαιότητας των ορεινών όγκων των Άλπεων : μεταξύ των πολλών δυνατών μεταβλητών στον εντοπισμό του άξονα Ρήνου-Μεσογείου.

Η Μεσόγειος και η δυτική Ευρώπη

Κατά την τρίτη χιλιετία, ο τρόπος αυτός αγροτικής παραγωγής εξαπλώνεται και επικρατεί στην ηπειρωτική Ευρώπη και γνωρίζει μια εξέλιξη που οφείλεται στην εισαγωγή του χαλκού. Η δυτική Μεσόγειος ανοιχτή στις επιδράσεις με προέλευση την ανατολική λεκάνη, χρησιμεύει ως σταθμός. Οι πρώτοι άποικοι έφθασαν στη μεσημβρινή Ιταλία, στη Σικελία και στα νησιά Λίπαρι, στη διάρκεια της 5^{ης} χιλιετίας, όπου υπήρχε ο Πολιτισμός της Matera-Capri, και ο οποίος θα εξακολουθήσει να υφίσταται στην Τρίτη χιλιετία. Από αυτήν την περιοχή, αλλά ίσως επίσης από την Αδριατική οι φορείς των Αγγείων με τετράγωνους λαιμούς θα στραφούν προς τη Λιγουρία, τη Λομβαρδία, το Πεδεμόντιο.

Η οδός της Μεσογείου

Οι δρόμοι διάδοσης του χαλκού ακολουθούν τα δρομολόγια των πρώτων ποιμένων και γεωργών. Η θαλάσσια οδός του Αιγαίου, με αφετηρία την πόλη της Τροίας και κατεύθυνση την Κρήτη, τις Κυκλάδες, την Πελοπόννησο, με ενδιάμεσο σταθμό την Κύπρο, πλούσια σε φλέβες μετάλλου χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση μεταλλουργικών εργαστηρίων στη Λέσβο και τη Λήμνο, γύρω στο 2700. Στην Κρήτη γεννιέται ένα εμβρυακό δίκτυο πόλεων (Μινωική περίοδος) κατ' εικόνα του αντίστοιχου της Μέσης Ανατολής.

Αυτός ο θαλάσσιος δρόμος καταλήγει στη Μεσόγειο με ενδιάμεσους κατάλληλους σταθμούς, τη Μάλτα, τις Βαlearίδες νήσους, τη Σαρδηνία, τη Σικελία, την Κορσική. Στη Μάλτα και στη Σαρδηνία οι πληθυσμοί κατασκευάζουν περίεργους ομαδικούς τάφους, πραγματικά υπόγεια, τα οποία συχνά σκάβονται μέσα στο βράχο με πολλαπλούς θαλάμους, σε περίπλοκο σχήμα όπως στο Hal Saflieni.

Είναι πιθανό οι άποικοι με προέλευση την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου να εγκαταστάθηκαν στις χώρες αυτές των πρακτορείων και να προκάλεσαν τη δημιουργία μιας τοπικής βιοτεχνίας. Τα φύλα αυτά ήδη κατασκευάζουν επιμελημένα χάλκινα εργαλεία: επιπέδους πελέκεις, εγχειρίδια, δόρατα, αιχμές βέλων, σουβλιά. Κτίζουν επίσης μικρές οχυρωμένες πόλεις, κατά την αιγυπτιακή παράδοση, που περιβάλλονται με τείχος από ξηρολιθιά με ημικυκλικούς προμαχώνες, όπως στο Λος Μιλάρες της Ισπανίας και στη Βίλα Νόβα του Σαν Πέντρο της Πορτογαλίας. Οι ομαδικές ταφές είναι συνήθειες, αλλά η αρχιτεκτονική των μνημείων, συχνά μεγαλιθικών, παρουσιάζει πολυάριθμες παραλλαγές. Η πιο περίεργη συνίσταται σε ένα πέτρινο θόλο, του οποίου προηγείται ένας μακρύς διάδρομος πρόσβασης. Οι μεταλλωρύχοι της Ιβηρικής χερσονήσου πιθανώς μετανάστευσαν ομαδικά προς την κατεύθυνση του Λαγκεντόκ, περιοχή πλούσια σε μικρές φλέβες μετάλλου.

Η κίνηση των ανθρώπων και των εμπορευμάτων στα λιμάνια της Μεσογείου στην αρχαιότητα και σήμερα

Επί αιώνες σταυροδρόμι ανθρώπων και ιδεών, τόπος ανοιχτός στο νέο, την αμφισβήτηση και τη διαφορετικότητα, η λεκάνη της Μεσογείου γέννησε συνεργασίες, συγκρούσεις, ποικιλία πολιτισμών και τις τρεις μεγάλες μονοθεϊστικές θρησκείες. Εδώ γεννήθηκαν και άκμασαν ο ελληνικός, ο ρωμαϊκός και ο αιγυπτιακός πολιτισμός. Στη λεκάνη της Μεσογείου διαμορφώθηκαν τα ιδεώδη του σύγχρονου Δυτικού πολιτισμού, χάρη στο πνευματικά πρόσφορο έδαφος που παρείχαν τα μεγάλα λιμάνια και οι πόλεις της, όπου επί αιώνες διασταυρώνονταν άνθρωποι και ιδέες. Στην αυγή του 21ου αιώνα, πώς εξακολουθούμε να αντλούμε από την πλούσια αυτή κληρονομιά μας.

Στην αρχαιότητα, τα καράβια ταξίδευαν κοντά στις ακτές και χρειάζονταν ασφαλή λιμάνια, σε μικρές αποστάσεις το ένα από το άλλο. Οι διαδρομές τους, για να διακινήσουν εμπορεύματα και ανθρώπους, ήταν συναρπαστικές, αλλά συνάμα επικίνδυνες. Τα καράβια, το καλύτερο μέσο του εμπορίου, βοήθησαν τους μεγάλους πολιτισμούς της Μεσογείου να ανθίσουν. Σήμερα, η τεχνολογία έχει μικρύνει τις αποστάσεις και έχει μειώσει τους κινδύνους, αν και όχι για όλους. Υπάρχουν και οι μετανάστες, οι *Άθλιοι* της σημερινής εποχής, που συχνά ακολουθούν περίπου τις ίδιες διαδρομές, έστω και από τη στεριά. Με κλειστούς γι' αυτούς τους θαλάσσιους δρόμους της Ισπανίας και της Ιταλίας, μπορεί να ξεκινούν από το Μάλι ή την Τυνησία και να κάνουν το γύρο των μεσογειακών ακτών, για να φτάσουν στα ελληνικά σύνορα της Θράκης. Προορισμός, όπως συχνά και τότε, έτσι και τώρα: το άγνωστο με βάρκα την ελπίδα.

Η πειρατεία στον αρχαίο μεσογειακό κόσμο

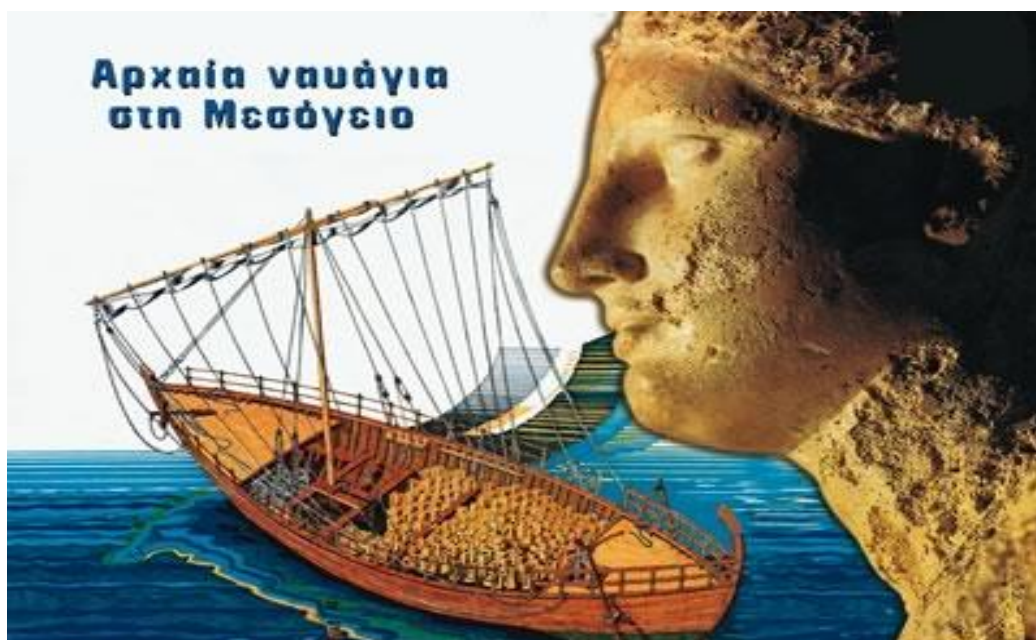
Ελληνες Πειρατές
National Maritime Museum
Alexandre Decamps Gabriel

Η πειρατεία στον αρχαίο μεσογειακό κόσμο αποτελεί την αρχαιότερη καταγεγραμμένη εμφάνιση του φαινομένου της πειρατείας, δηλαδή της καταλήστευσης πλοίων και πόλεων από ένοπλες ναυτικές ομάδες. Ξεκινώντας από αλασγικές, αιγυπτιακές και ουγκαριτικές πηγές της 2ης π.Χ. χιλιετίας, περνώντας απ' τον Όμηρο, τον Ηρόδοτο, το Θουκυδίδη και φτάνοντας ως το Λίβιο και τον Πλούταρχο, οι περισσότεροι συγγραφείς της αρχαιότητας ασχολήθηκαν με τα έργα και τις ημέρες των πειρατών.

Δεν είναι όμως μόνο οι καταγραφές. Θεωρείται βέβαιο ότι η Μεσόγειος Θάλασσα υπήρξε ο πρώτος ευρύς γεωγραφικός χώρος που η πειρατεία απέκτησε μαζικά χαρακτηριστικά. Ως μέθοδος προσπορισμού υλικού πλούτου και δούλων, αξιοποιήθηκε από σχεδόν όλους τους λαούς που κατοίκησαν τις ακτές της κατά την αρχαιότητα: από τους προϊστορικούς Λαούς της Θάλασσας και τους Ετρούσκους μέχρι τους Ιλλυριούς και τους Κίλικες των τελευταίων προχριστιανικών αιώνων, ακόμα και τους Έλληνες που μαζί με τον κλασικό πολιτισμό γέννησαν κάποιους από τους φοβερότερους πειρατές του τότε γνωστού κόσμου. Ενίοτε η ηγεμονία κάποιων δυνάμεων σε ευρύτερα τμήματα της θάλασσας (Αιγύπτιοι, Μινωίτες, Αθηναίοι) περιόριζε προσωρινά τη δράση των πειρατών, αλλά αυτό επ' ουδενί σήμαινε την εξάλειψή τους. Η πλήρης καταστολή της πειρατείας επιτεύχθηκε μόλις τον 1ο αι. π.Χ. από τους Ρωμαίους με το Γαβίνειο Νόμο, ήταν δε αποτέλεσμα διπλής ωρίμανσης: στρατιωτικής, αφού μόνο τότε κάποιο κράτος κατέκτησε τέτοια ισχύ ώστε να μπορεί να επιβάλει το νόμο του σε ολόκληρη τη Μεσόγειο, και πολιτικής με τη μετατροπή της Μεσογείου σε ρωμαϊκή θάλασσα.

Αρχαία ναυάγια στη Μεσόγειο

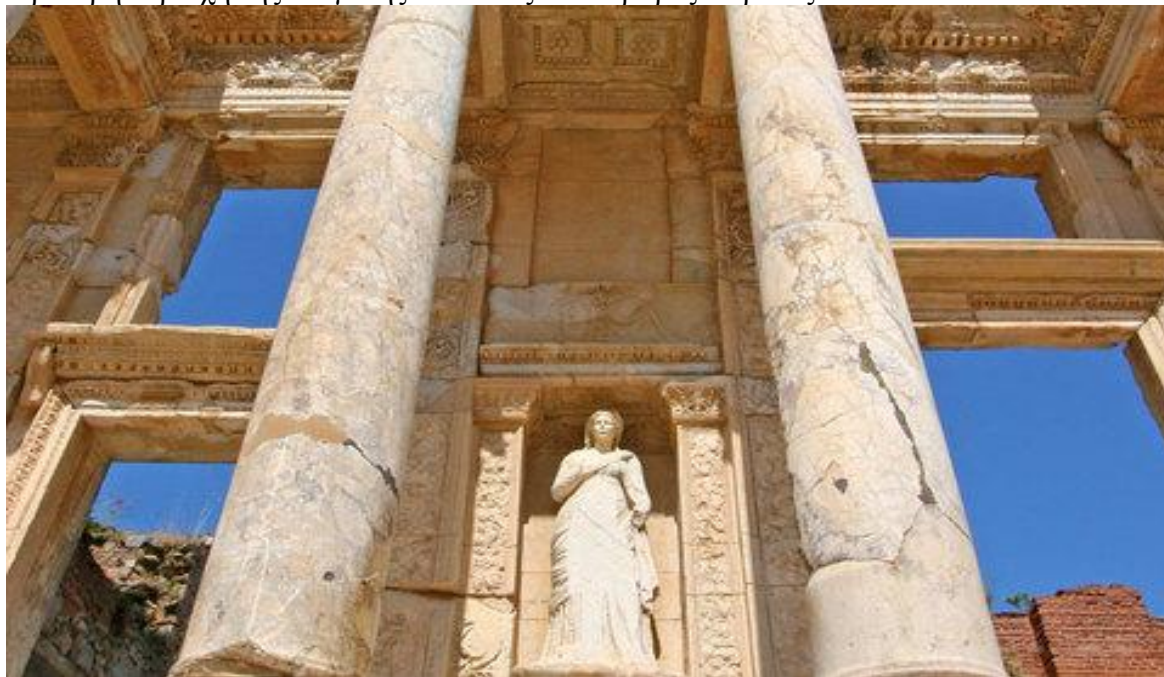
Το ναυάγιο του Ουλουμπουρούν

Τη μεγαλύτερη και πλουσιότερη συλλογή εμπορευμάτων της Εποχής του Χαλκού έφεραν στο φως έρευνες που πραγματοποιήθηκαν από το Ινστιτούτο Ναυτικής Αρχαιολογίας, τα χρόνια 1984-1994, στο ναυάγιο του Ουλουμπουρούν στο Κας της Τουρκίας. Οι αρχαιολόγοι βρήκαν το πλοίο να έχει κατακαθίσει σε μια βραχώδη πλαγιά σε βάθος περίπου 52μ. ενώ τριγύρω ήταν διασκορπισμένα διάφορα αντικείμενα σε βάθος 60μ. Το πλοίο, που ήταν κατασκευασμένο από κέδρο, είχε μήκος 15μ. και ήταν φτιαγμένο με έναν τρόπο συνήθη για την εποχή. Οι τεχνίτες, δηλαδή, είχαν κατασκευάσει πρώτα το κέλυφος του σκαριού, ενώ συνδέσεις με μόρσα και καβίλιες ένωναν σταθερά τις ενώσεις μεταξύ τους και με την καρίνα. Το φορτίο του πλοίου, που προοριζόταν για κάποιον πλούσιο ηγεμόνα, αποτελείτο από

ακατέργαστες πρώτες ύλες, ενώ το κυρίως φορτίο, βάρους 10 τόνων, από κυπριακό χαλκό σε μορφή τετράγωνων χυτών πλακών και μικρότερων δισκοειδών κομματιών. Επίσης στο κατάστρωμα ήταν φορτωμένος ένας τόνος κασσίτερου σε παρόμοια σχήματα. Τη μεγαλύτερη παρτίδα κατεργασμένων αντικειμένων στο πλοίο αποτελούσαν κυπριακά πήλινα σκεύη. Ανάμεσά τους υπήρχαν εννιά αποθηκευτικοί χώροι. Δύο από αυτούς περιείχαν λεπτά κυπριακά κεραμικά, ένας ρόδια και ένας άλλος ελαιόλαδο. Μέρος του φορτίου αποτελούσαν επίσης βραχιόλια από ασήμι της Χαναάν και χρυσά περιδέραια, μπρούντζινοι λέβητες και κύπελλα, χρυσός και ασήμι σε τρίμματα. Σημειώνεται δε ότι ανάμεσά τους βρέθηκε ο μοναδικός φημισμένος σκαραβαίος που φέρει το όνομα της βασίλισσας Νεφερτίτης. Μεταξύ άλλων αντικειμένων βρέθηκαν στο ναυάγιο δύο δοχεία καλλυντικών σε σχήμα πάπιας, δοχεία από κασσίτερο και καβούκια χελώνας που θα γίνονταν σώμα εγχόρδων οργάνων. Βρέθηκαν ακόμη όπλα για την προστασία του πληρώματος, τρόφιμα και μολύβδινα βαρίδια για τα δίχτυα και άλλα σύνεργα ψαρέματος. Παρότι το μεγαλύτερο μέρος του φορτίου ήταν κυπριακής και συρο-παλαιστινιακής προέλευσης οι μελετητές δεν είναι βέβαιοι για την εθνικότητα του πλοίου. Ένα γυναικείο ειδώλιο συρο-παλαιστινιακής προέλευσης εικάζεται ότι ήταν της προστάτιδας θεάς του πλοίου. Το ναυάγιο του Ουλουμπουρούν για τη χρονολόγηση της Ύστερης Εποχής του Χαλκού έχει σημασία πολυδιάστατη. Μερικά από τα αγγεία που βρέθηκαν εκεί αποτέλεσαν «πυξίδες» για τους αρχαιολόγους που προσπαθούν να χρονολογήσουν ανάλογο υλικό από δικά τους ευρήματα της Εποχής του Χαλκού.

Η Ρώμη της Μαύρης Ηπείρου

Αφού έμεινε για αιώνες θαμμένη κάτω από την άμμο της ερήμου, η Μεγάλη Λέπτις βγήκε ξανά στην «επιφάνεια» της ιστορίας στα τέλη του 17ου αιώνα από μια ομάδα Γάλλων αρχαιολόγων. Είχαν στηριχθεί στις γραπτές μαρτυρίες ενός συμπατριώτη τους, που έμεινε φυλακισμένος για περισσότερο από οκτώ χρόνια (1668-1676) στην ευρύτερη περιοχή της Μεγάλης Λέπτιδας από Αραβες πειρατές.

Η Μεγάλη Λέπτις (βρίσκεται 125 χλμ . ανατολικά της Τρίπολης) ιδρύθηκε τον 10ο π.Χ. αιώνα από τους Φοίνικες και αναδείχθηκε σταδιακά σ' ένα από τα σημαντικότερα εμπορικά λιμάνια της Βόρειας Αφρικής, καθώς αποτελούσε τον

κυριότερο προορισμό των караβανιών που έφεραν από το εσωτερικό της Αφρικής ελεφαντόδοντο, πολύτιμους λίθους, χρυσό, δούλους και εξωτικά ζώα.

Η αρχαία πολιτεία των λιβυκών ακτών γνώρισε τη μέγιστη ακμή της την περίοδο της διακυβέρνησης του Ρωμαίου αυτοκράτορα Σεπτίμιου Σεβήρου (193 - 211 μ.Χ.), ο οποίος γεννήθηκε στη Μεγάλη Λέπτιδα από Ρωμαίους γονείς το 146 μ.Χ. Ο ίδιος φρόντισε να κοσμήσει τη γενέτειρά του με λαμπρά κτίσματα και μνημεία, μεταμορφώνοντας την ταπεινή αφρικανική πολιτεία σε μια λαμπρή μητρόπολη της Μεσογείου, που επάξια ονομάστηκε «Αφρικανική Ρώμη».

Η εποχή του ορείχαλκου (3^η χιλιετία π.Χ.)

Η 3η χιλιετία π.Χ. άρχισε την 1η Ιανουαρίου 3000 π.Χ. και τελείωσε την 31η Δεκεμβρίου του έτους 2001 π.Χ. Η 3η χιλιετία π.Χ. άνοιξε την Πρώιμη και τη Μέση Εποχή του Ορείχαλκου. Αντιπροσωπεύει μια χρονική περίοδο κατά την οποία αναπτύχθηκε και κυριάρχησε ο ιμπεριαλισμός, ή η επιθυμία για κατακτήσεις, στις πόλεις-κράτη της Μέσης Ανατολής, αλλά επίσης και στην υπόλοιπη Ευρασία, με την επέκταση Ινδοευρωπαϊκών φυλών στην Ανατολία, στην Ευρώπη και στην Κεντρική Ασία. Είναι η πρώτη περίοδος για την οποία υπάρχει γνωστή καταγραφή πληροφοριών για πολέμους, μάχες και οργανωμένους στρατούς. Ο πολιτισμός της Αρχαίας Αιγύπτου ανυψώθηκε στο απόγειο του «Παλαιού Βασιλείου». Ο παγκόσμιος πληθυσμός εκτιμάται ότι διπλασιάστηκε κατά τη διάρκεια της χιλιετίας σε περίπου 30.000.000 ανθρώπους.

Την τρίτη χιλιετία π.Χ. (πρώιμη εποχή χαλκού) η ανάπτυξη της ξυλοναυπηγικής έφθασε στο απόγειό της. Οι Κυκλαδίτες, οι Μινωίτες και οι 2 Μυκηναίοι κατασκεύαζαν εκπληκτικά ξύλινα σκάφη μεγάλου μεγέθους με χάλκινα και μεταλλικά εργαλεία, τα οποία αντικατέστησαν τις λίθινες πλάνες, τα τοξωτά τρυπάνια και τα σκεπάρνια. Μέχρι το 1500 π.Χ. η Μινωική Κρήτη γίνεται θαλασσοκράτειρα με τα κωπήλατα – ιστιοφόρα ποντοπόρα πλοία της. Στα χρόνια που ακολούθησαν τα ξύλινα σκάφη από στρογγυλά, όπως ήταν τα εμπορικά, έγιναν μακρά και επιμήκη με πολλούς κωπηλάτες και ελάχιστους στρατιώτες. Οι τριαντακόντοροι, οι πενήντακόντοροι, οι διήρεις και οι ταχύτατες τριήρεις αποτέλεσαν την ναυπηγική τεχνολογία αιχμής. Πιο συγκεκριμένα από τον 8ο π.Χ. αιώνα, δηλ. από την εποχή του σιδήρου αρχίζει να αναπτύσσεται το μακρύ πλοίο με πληθώρα από κουπιά, η πολυήρης, που αποτελούσε τον πρόδρομο της διήρεως και της τριήρεως. Εκείνη την περίοδο κάνει την εμφάνισή του στην πλώρη το μεταλλικό έμβολο από μπρούτζο με 3 λεπίδες, το οποίο μπορούσε να εμβολίσει το εχθρικό σκάφος και στη συνέχεια μπορούσε να απεγκλωβισθεί με ελιγμούς. Το πλοίο αυτό θα κυριαρχούσε σε όλη τη Μεσόγειο για 23 ακόμη αιώνες μέχρι τη Ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571. Από εκεί και έπειτα όλα τα σκάφη θα κινούνταν με ιστία.

Οι πολιτισμοί της Εγγύς Ανατολής

Αρχαία Αίγυπτος

Ένας από τους σημαντικότερους πρώιμους πολιτισμούς, η παρουσία του οποίου λειτούργησε ρυθμιστικά στην εξελικτική πορεία της ιστορίας της τέχνης και της αρχιτεκτονικής, είναι εκείνος της Αιγύπτου. Αίγυπτος ονομαζόταν από τους αρχαίους Έλληνες το βορειοανατολικό τμήμα της Αφρικής, το οποίο διαρρέει ο ποταμός Νείλος. Πρόκειται στην πραγματικότητα για μια λωρίδα πράσινου που δημιουργεί ο Νείλος από τις πηγές του στα όρη της Αιθιοπίας μέχρι και τις εκβολές στα βόρεια της χώρας, όπου διακλαδίζεται σε παραποτάμους και δημιουργεί ένα δέλτα μεγάλης έκτασης. Η άγονη αυτή χώρα δεν θα είχε εξελιχθεί, εάν κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού ο Νείλος δεν πλημμύριζε και μετά την απομάκρυνσή των νερών του δεν άφηνε ένα στρώμα λάσπης που έκανε τη γη εύφορη. Η χώρα γεωγραφικά ήταν χωρισμένη σε δύο τμήματα : το νότιο και ορεινό αποτελούσε η Άνω Αίγυπτος και το βόρειο με το Δέλτα του Νείλου, που βρέχεται από τη Μεσόγειο θάλασσα, η Κάτω Αίγυπτος.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ. Η οργάνωση του κράτους από τις αρχές ήδη της 3ης χιλιετίας π.Χ. βασιζόταν στην ιδέα της θεοποίησης του φαραώ. Ο ρόλος της θρησκείας στη ζωή των Αιγυπτίων, όπως άλλωστε και στη ζωή των λαών της Μεσοποταμίας, ήταν καθοριστικός. Πλήθος επιγραφών αναφέρουν το φαραώ ως θεό, ενώ υπάρχουν και κείμενα που τον αντιμετωπίζουν ως άνθρωπο. Σε καμία περίπτωση δεν μείωναν όμως τη θεϊκή του υπόσταση, δεδομένου ότι οι θεοί παρουσιάζονταν με ανθρώπινες ιδιότητες στους αιγυπτιακούς μύθους. Η οργάνωση του κράτους είχε χαρακτήρα θεοκρατικό.

Η ιστορία της αρχαίας Αιγύπτου διακρίνεται σε τρεις μεγάλες περιόδους:

Το Αρχαίο Βασίλειο (περ. 3.000-2.000 π.Χ.) με πρωτεύουσα τη Μέμφιδα.

Κύρια χαρακτηριστικά της πρώτης μεγάλης περιόδου είναι:

- Επέκταση κυριαρχίας προς ανατολικά και νότια.

- Μεγάλα έργα: πυραμίδες στην Γκίζα – ανάκτορα – ναοί.
- Εσωτερικές ταραχές το 2ο αιώνα.
- Επικρατούν ηγεμόνες της Άνω Αιγύπτου.

Το Μέσο Βασίλειο (περ. 2.000-1.540 π.Χ.) με πρωτεύουσα τη Θήβα στην Άνω Αίγυπτο.

Μερικά από τα χαρακτηριστικά της δεύτερης μεγάλης περιόδου είναι τα εξής:

- Ανάπτυξη του πολιτισμού, βελτίωση καλλιεργειών, εσωτερικής οργάνωσης.
- Οι Υκσώς καταλαμβάνουν τη χώρα το 1.680 π.Χ.
- Καλές σχέσεις με τους λαούς της Μεσοποταμίας και τους Κρήτες.
- Εισάγεται το πολεμικό άρμα.

Το Νέο Βασίλειο (1.540-1.075 π.Χ.) με πρωτεύουσα τη Θήβα.

Τέλος τα χαρακτηριστικά της μεγάλης τρίτης περιόδου είναι:

- Οι Αιγύπτιοι διώχουν τους Υκσώς.
- Κατακτούν Παλαιστίνη, Φοινίκη, Συρία, Κύπρο.
- Μεγάλα έργα, ναοί και ανάκτορα.
- Ασιατικές κτήσεις εγκαταλείπονται λόγω επιδρομών των Χετταίων και των λαών της θάλασσας.
- 14ος αιώνας Θρησκευτική μεταρρύθμιση – Ακενατών.
- 13ος αιώνας Ραμσής Β΄ - οικοδόμηση άνθησης.
- 12ος αιώνας εγκαταλείπονται οι ασιατικές κτήσεις εξαιτίας επιδρομών των λαών της θάλασσας.
- 11ος αιώνας αρχή παρακμής.
- Ασσύριοι και Πέρσες υποτάσσουν τη χώρα.

Οι Φοίνικες

Τα ταξίδια και οι αποικίες. Οι Φοίνικες διακρίθηκαν στη ναυπηγική τέχνη και στο θαλάσσιο εμπόριο. Από τα μέσα της 2ης χιλιετίας π.Χ. δημιούργησαν αποικίες στις ασιατικές ακτές και έκτοτε μέχρι τον 8ο αιώνα π.Χ. επεκτάθηκαν σ' ολόκληρη τη Μεσόγειο. Η σπουδαιότερη αποικία τους ήταν η Καρχηδόνα στη βόρεια Αφρική. Ιδρύθηκε, σύμφωνα με τις ανασκαφικές μαρτυρίες, στο δεύτερο μισό του 8ου αιώνα π.Χ.. Ωστόσο, έπαιξε πρωταγωνιστικό εμπορικό ρόλο στη δυτική Μεσόγειο μέχρι το 2ο αιώνα π.Χ., οπότε καταστράφηκε από τους Ρωμαίους. Ενδείξεις μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η δραστηριότητα των Φοινίκων επεκτάθηκε και έξω από τα όρια της Μεσογείου. Ίσως έφθασαν μέχρι τα Βρετανικά νησιά, τις Κασσιτέριδες νήσους όπως τα ονόμαζαν οι αρχαίοι Έλληνες, και τη Βαλτική θάλασσα. Τον 6ο αιώνα π.Χ. πιθανότατα, πραγματοποίησαν το μεγάλο εγχείρημα του περίπλου της Αφρικής κατ'εντολή του φαραώ Νεχώ.

Κλασική εποχή

Ο 5ος και ο 4ος αιώνας π.Χ. είναι η εποχή της ακμής ορισμένων πόλεων-κρατών και της μετέπειτα επικράτησης της Μακεδονίας. Ο 5ος αιώνας είναι ο αιώνας της σταθερότητας, καθώς όλος ο ελληνικός κόσμος οργανώνεται σε συμμαχίες γύρω από το δίπολο Αθήνα-Σπάρτη. Ο 4ος αιώνας είναι ο αιώνας της πολυδιάσπασης των δυνάμεων του ελληνικού κόσμου (με τη σπαρτιατική, έπειτα τη θηβαϊκή ηγεμονία και στη συνέχεια τη Β' αθηναϊκή συμμαχία), με αποτέλεσμα την αστάθεια, τις συχνές περσικές παρεμβάσεις αλλά και τη διαμόρφωση της πανελλήνιας ιδέας, με κύριο εκπρόσωπο τον Ισοκράτη, ο οποίος αναζητούσε έναν ισχυρό ηγεμόνα για να συνενώσει τους Έλληνες εναντίον των Περσών. Τότε διατυπώθηκε και η άποψη περί *μίας εξέχουσας προσωπικότητας* που άνοιξε το δρόμο για την επικράτηση της μοναρχίας επί του συστήματος πολιτικής οργάνωσης των πόλεων-κρατών. Η ελληνική συνείδηση είχε διαμορφωθεί ήδη την πρώιμη αρχαϊκή εποχή. Πρώτη γραπτή μαρτυρία είναι ο όρος *πανελλήνες* που απαντάται στον Ησίοδο, περί το 700 π.Χ..

Περσικοί πόλεμοι (490-479 π.Χ.)

Την περίοδο αυτή στην Ελλάδα, ισχυρότερη δύναμη ήταν η Σπάρτη, ως ηγεμονική δύναμη της Πελοποννησιακής συμμαχίας, ενώ παράλληλα, στην Αθήνα ανερχόμενη πολιτική δύναμη ήταν η αντιπερσική πολιτική παράταξη, με κυριότερο εκφραστή το Θεμιστοκλή. Ο Θεμιστοκλής ήταν άρχων το 493-492 π.Χ. και υποστήριξε σθεναρά τη ναυπήγηση στόλου και την επάνδρωση των πλοίων με θήτες. Το 490 π.Χ. έλαβε χώρα η πρώτη περσική εκστρατεία, με επικεφαλής τους Πέρσες στρατηγούς, το Δάτη και τον Αρταφέρνη. Υπέταξαν διαδοχικά τη Νάξο, την Κάρυστο και την

Ερέτρια (που καταλήφθηκε με προδοσία). Όταν αποβιβάστηκαν στην Αττική ακολούθησε η αποφασιστική Μάχη του Μαραθώνα που έλαβε χώρα το Σεπτέμβριο του 490 π.Χ. Σε αυτήν πανδημεί οι Αθηναίοι με το Μιλτιάδη στην ανώτατη διοίκηση (ο οποίος είχε επισκιάσει και τον πολέμαρχο Καλλίμαχο) και με την υποστήριξη των Πλαταιέων νίκησαν τους Πέρσες. Οι Σπαρτιάτες κατέφτασαν εκ των υστέρων στο πεδίο των επιχειρήσεων. Σχετικό επίγραμμα για τους Αθηναίους νεκρούς της μάχης έγραψε ο Σιμωνίδης ο Κείος. Ενώ συνεχιζόταν η κάθοδος των Περσών, οι Αθηναίοι εκκένωσαν την πόλη τους και η τελική αναμέτρηση δόθηκε στη θάλασσα, με τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, που κατέληξε σε περήφανη νίκη του ελληνικού στόλου. Ο Ξέρξης απογοητευμένος, επέστρεψε στην Περσία και αρχηγός του περσικού στρατού ανέλαβε ο Μαρδόνιος.

Πελοποννησιακός πόλεμος (431-404 π.Χ.)

Ο Πελοποννησιακός πόλεμος απλώθηκε σε μεγάλο μέρος του ελληνικού χώρου. Αίτιο κατά το Θουκυδίδη ήταν το δέος της Σπάρτης προς την Αθήνα, δηλαδή ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο μεγάλων ελληνικών πολιτικών δυνάμεων της εποχής. Πριν ξεσπάσει, προηγήθηκαν γεγονότα τα οποία προκάλεσαν την αντίδραση της Σπάρτης. Τρεις ήταν οι αφορμές για την έναρξη του πολέμου:

- Τα *Κερκυραϊκά*: το 435 π.Χ. σημειώθηκε στάση στην *Επίδαμνο*, αποικία των Κορινθίων και το 433 π.Χ. συμφωνήθηκε συμμαχία Αθήνας-Κέρκυρας.
- Τα *Ποτειδαιακά*: το 432 π.Χ. η Ποτειδαία αποστάτησε από την Αθηναϊκή Συμμαχία υποκινούμενη από τον Περδίκκα, βασιλιά της Μακεδονίας.
- Το *Μεγαρικό* ψήφισμα του 432 π.Χ. με το οποίο απαγορεύθηκε στους Μεγαρείς να πωλούν προϊόντα στα λιμάνια των μελών της Αθηναϊκής Συμμαχίας.

Τον Αύγουστο 406 π.Χ. έλαβε χώρα η ναυμαχία των Αργινουσών, στην οποία νίκησαν οι Αθηναίοι και σκοτώθηκε ο Σπαρτιάτης ναύαρχος Καλλικρατίδας, βυθίστηκαν 70 πλοία και πνίγηκαν 1400 άνδρες, όμως έξι Αθηναίοι στρατηγοί καταδικάστηκαν γι' αυτό σε θάνατο. Το θέρος του 404 π.Χ., μετά τη βαριά ήττα στους Αιγός Ποταμούς, οι Αθηναίοι αποδέχτηκαν τη νίκη των Σπαρτιατών με τους εξής όρους:

- Να κατεδαφιστούν τα Μακρά τείχη
- Να παραδώσουν οι Αθηναίοι όλο το στόλο τους εκτός από 12 πλοία
- Να επιστρέψουν οι πολιτικοί εξόριστοι
- Να ακολουθούν οι Αθηναίοι τους Σπαρτιάτες στις εκστρατείες

Επίσης, ο Λύσανδρος επέβαλε στην Αθήνα την τυραννική διακυβέρνηση των *Τριάκοντα* και σπαρτιατική φρουρά στην Ακρόπολη, ενώ στις υπόλοιπες πόλεις επέβαλλε δεκαρχίες. Όμως, ο δημοκρατικός Αθηναίος Θρασύβουλος μαζί με άλλους εξόριστους δημοκρατικούς κατέλαβαν δήμους-φρούρια της Αττικής και, είτε με στρατολογήσεις είτε με εφήβους, κατάφεραν να ανατρέψουν επί των *τριάκοντα*. Τότε, ο Πausanίας και δύο έφοροι, σε αντίθεση με τον Λύσανδρο, υποστήριξαν την πολιτική συμφιλίωσης με παροχή αμνηστίας και για τις δύο πλευρές.

Μακεδονική κυριαρχία (338-323 π.Χ.)

Η εσωτερική ανασυγκρότηση και η πολιτική της εξάπλωση της εξωτερικής επιρροής του μακεδονικού βασιλείου έλαβε χώρα κατά τη βασιλεία του Φιλίππου Β' (359-336 π.Χ.). Τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εσωτερικής πολιτικής του Φιλίππου είναι η ανασυγκρότηση του κράτους, η βελτίωση των οικονομικών, η αναδιοργάνωση του στρατού, η ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα η Μακεδονία πολύ γρήγορα να γίνει η ισχυρότερη δύναμη στην Ελλάδα. Η εξωτερική πολιτική του είχε εξής κατευθύνσεις:

- Προς βορειοδυτικά, το 358 π.Χ. εκστράτευσε στην Παιονία, δηλαδή την περιοχή εκατέρωθεν του άνω ρου του Αξιού ποταμού (κατά το μεγαλύτερο μέρος ανήκει στη σημερινή ΠΓΔΜ) και νίκησε το βασιλιά των Παιόνων. Το 355 π.Χ. εκστράτευσε ξανά εναντίον των Παιόνων και κατέστησε υποτελή το βασιλιά τους Λύκειο. Το θέρος του 338? π.Χ. νίκησε τους Ιλλυριούς που είχαν εισβάλει στην Άνω (Δυτική) Μακεδονία.
- Ανατολικά του Στρυμόνα έπληξε ζωτικά συμφέροντα της Αθήνας διότι το βόρειο Αιγαίο (από τη Μεθώνη και την Πύδνα μέχρι τον Ελλήσποντο) ήταν πεδίο επιρροής της Αθήνας, αφού οι πόλεις-κράτη της περιοχής του βορείου Αιγαίου ήταν μέλη της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας.
- Στη νότια Ελλάδα, σταδιακά έθεσε υπό την επιρροή του τους Θεσσαλούς και αναμίχθηκε με επιδέξιο τρόπο στα πολιτικά πράγματα των πόλεων της Στερεάς Ελλάδας, μέσω της Δελφικής Αμφικτυονίας. Τελικά ήρθε σε σύγκρουση με συνασπισμό ελληνικών πόλεων κρατών του νότου (μεταξύ των οποίων η Κόρινθος, το Κοινό των Βοιωτών και η Αθήνα) και τους νίκησε στην αποφασιστική μάχη της Χαιρώνειας. Το 338 π.Χ. αμέσως μετά τη μάχη στη Χαιρώνεια, ο Φίλιππος κάλεσε όλα τα ελληνικά κράτη να στείλουν αντιπροσώπους στην Κόρινθο για να συζητήσουν και να διαμορφώσουν τους όρους μιας γενικής ειρήνης για την Ελλάδα. Εάν αξιολογήσουμε τους όρους παρατηρούμε ότι αποσκοπούν:

1. στην ειρήνευση της Ελλάδας, την επικράτηση ασφάλειας και σταθερότητας και
2. στη συνένωση της Ελλάδας υπό την ηγεμονία του Φιλίππου, με τρόπο ώστε αφ' ενός να υπάρχει ένας θεσμός που να αντιμετωπίζει κάθε ενδεχόμενη μορφή διατάραξης (συνέδριο) και αφ' ετέρου να ενοποιηθούν οι στρατιωτικές δυνάμεις του ελληνικού κόσμου, μ έναν απώτερο στόχο, που δεν είχε διατυπωθεί.

Το συνέδριο συγκλήθηκε για δεύτερη φορά το Φεβρουάριο του 337 π.Χ. στην Κόρινθο και αποφασίστηκε η διεξαγωγή πολέμου εναντίον της περσικής αυτοκρατορίας και η ανάθεση στο Φίλιππο του τίτλου του στρατηγού αυτοκράτορα. Ο τίτλος αυτός απονεμόταν σε στρατηγούς ελληνικών πόλεων, συχνά στην Αθήνα, και σήμαινε πλήρη εξουσιοδότηση να ενεργήσει κατά την κρίση του χωρίς να απευθύνεται στο δήμο.

Το 336 π.Χ. δολοφονείται ο Φίλιππος αλλά ο γιος του Αλέξανδρος (ο επονομαζόμενος Μέγας) συνέχισε με την ίδια επιτυχία την πολιτική εδραίωσης της μακεδονικής κυριαρχίας στην Ελλάδα, η οποία επισφραγίστηκε με την καταστροφή της Θήβας και την εκ νέου σύγκληση του συνεδρίου στην Κόρινθο. Αυτή τη φορά ως στόχος ορίστηκε η από κοινού εκστρατεία εναντίον της Περσικής αυτοκρατορίας, την οποία και πραγματοποίησε. Με το θάνατό του το 323 π.Χ. συμβατικά τελειώνει η κλασική περίοδος.

Ρωμαϊκή Εποχή

Ρωμαϊκή εποχή ονομάζουμε την εποχή της εξάπλωσης της Ρώμης και της δημιουργίας της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η Ρώμη κατέλυσε τα ελληνιστικά βασίλεια. Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία εξαπλωνόταν στην Ευρώπη, στην Ασία και στην Αφρική. Οι Ρωμαίοι καταλαμβάνουν τη Μακεδονία το 148 π.Χ. και συγκροτούν τη «Ρωμαϊκή επαρχία της Μακεδονίας». Εν συνεχεία συνεχίζουν την προέλασή τους προς νότο. Το 147 π.Χ. η Ρώμη καταλαμβάνει την Κόρινθο και έτσι κάμπτεται οριστικά και η τελευταία αντίσταση των Ελλήνων απέναντι στη Ρώμη. Το 147 π.Χ. θεωρείται ως η χρονολογία έναρξης της ρωμαϊκής περιόδου για τον ελλαδικό χώρο. Διοικητικά η νότια Ελλάδα προσαρτήθηκε στη «Ρωμαϊκή επαρχία της Μακεδονίας». Μόνο η Αθήνα και η Σπάρτη διατήρησαν την αυτονομία τους αλλά υπό την επίβλεψη του Ρωμαίου διοικητή της «Ρωμαϊκής Επαρχίας της Μακεδονίας». Οι Ρωμαίοι παραχώρησαν το δικαίωμα αυτονομίας στις δύο πόλεις ως ένδειξη σεβασμού προς τον πολιτισμό τους.

Οι πρώτοι αιώνες-βασιλεία (753 π.Χ.-509 π.Χ.)

Χρονολογία ίδρυσης της πόλης της Ρώμης, από την παράδοση, είναι το έτος 753 π.Χ. Ιδρυτής της θεωρείται ο Ρωμύλος, ένα ημιμυθικό πρόσωπο, που οριοθέτησε τα τείχη της Ρώμης και σκότωσε τον αδελφό του, Ρέμο, όταν αυτός άρχισε να έρχεται εμπόδιο στα σχέδια και το έργο του Ρωμύλου. Η ιστορική μνήμη για την πορεία της Ρώμης στα πρώτα της βήματα ισορροπεί ανάμεσα στους μύθους και στα πραγματικά γεγονότα. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτού είναι η ιστορία της αρπαγής των Σαβίνων. Ο Ρωμύλος θέσπισε πολιτικά όργανα που διατηρήθηκαν για αιώνες: τη Σύγκλητο, η οποία ήταν ένα συμβούλιο που αποτελούνταν από τους αρχηγούς των ρωμαϊκών γενών (*patres*), και τη συνέλευση του λαού. Ακόμη, διεξήγαγε

επιτυχημένους πολέμους εναντίον των γειτονικών λαών. Τον Ρωμόλο διαδέχθηκε ο Πομπήλιος Νουμάς, ένας Σαβίνος, και μετά από αυτόν άλλοι πέντε βασιλείς βασίλευσαν στη Ρώμη, με τελευταίο έναν Ετρούσκο, το Λύκιο Ταρκύνιο, ο οποίος βασίλευσε τυραννικά, ώσπου οι αγανακτισμένοι Ρωμαίοι να τον εκθρονίσουν και να τον εκδιώξουν, εγκαθιδρύοντας παράλληλα Δημοκρατία.

Η περίοδος της ρωμαϊκής δημοκρατίας

Με την εκδίωξη του τελευταίου βασιλιά, οι πατρίκιοι, που αποτελούσαν την αγροτική αριστοκρατία και ήταν οι κεφαλές των εκατό κυριότερων οικογενειών της Ρώμης, οργάνωσαν το νέο πολίτευμα. Στη θέση του βασιλιά τοποθετήθηκαν δύο άρχοντες με ετήσια θητεία, οι ύπατοι, οι οποίοι κυβερνούσαν το κράτος και το στρατό. Σταδιακά θεσπίστηκαν και άλλα ανώτερα αξιώματα, όπως οι δύο κυρίαρχοι που ήταν υπεύθυνοι για τα δημόσια οικονομικά. Όλοι οι αξιωματούχοι ορίζονταν από τη Σύγκλητο, μέλη της οποίας μπορούσαν να γίνουν μόνον πατρίκιοι. Αυτό, βέβαια, δυσαρέστησε πολύ την άλλη κοινωνική ομάδα της Ρώμης, τους πληβείους, δηλαδή τους βιοτέχνες, τους μικροκαλλιεργητές και όλους αυτούς που δεν ανήκαν σε κανένα γένος. Αυτοί, περίπου το 490 π.Χ., συγκεντρώθηκαν σε έναν μικρό λόφο έξω από τη Ρώμη και απείλησαν να ιδρύσουν μία καινούρια, δική τους πόλη, αν οι πατρίκιοι συνέχιζαν να τους αγνοούν και να τους καταπιέζουν.

Οι πατρίκιοι υποχώρησαν, καθώς τους χρειαζόνταν για στρατιώτες, και έτσι θεσπίστηκε το αξίωμα του τριβούνου (δημάρχου), του οποίου μοναδικό καθήκον ήταν η προστασία των πληβείων από τις πιέσεις των αρχόντων. Σταδιακά, οι πληβείοι κατέκτησαν και άλλα δικαιώματα. Το 450 π.Χ. πέτυχαν να καταγραφεί το δίκαιο, που ως τότε παρέμενε άγραφο και η ερμηνεία του ήταν στα χέρια των πατρικίων, ενώ το 287 π.Χ. πέτυχαν την ψήφιση ενός νόμου που όριζε ότι η συνέλευση των πληβείων μαζί με τους τριβούνους θα μπορούσε να ψηφίσει νόμους που θα ήταν δεσμευτικοί για όλους τους Ρωμαίους.

Το Ρωμαϊκό κράτος αυτήν την περίοδο αρχίζει να επεκτείνεται στις γειτονικές περιοχές, και συγκροτεί μία συμμαχία των πόλεων του Λατίου. Αργότερα, οι Ρωμαίοι συγκρούονται με τους Κέλτες της βόρειας Ιταλίας, και τους Σαμνίτες της νότιας. Μέχρι το 280 π.Χ. που εισβάλλει ο Πύρρος, βασιλιάς της Ηπείρου, μετά από την έκκληση για βοήθεια των ελληνικών πόλεων της Κάτω Ιταλίας, η Ρώμη έχει κυριαρχήσει στην κεντρική Ιταλία. Οι Ρωμαίοι κατάφεραν μετά από αγώνα να

αναγκάσουν τον Πύρρο να γυρίσει στην Ελλάδα και κατέλαβαν το 272 π.Χ. την ελληνική πόλη του Τάραντα.

Μετά από λίγα χρόνια, ξεσπά ο Α' Καρχηδονιακός Πόλεμος (264 π.Χ.-241 π.Χ.). Στο τέλος αυτού του πολέμου, οι κουρασμένοι αντίπαλοι, Ρώμη και Καρχηδόνα, κάνουν ειρήνη. Οι Ρωμαίοι κερδίζουν τη Σικελία, τη Σαρδηνία και την Κορσική και στρέφουν την προσοχή τους στη βόρεια Ιταλία, όπου μέχρι το 220 π.Χ. καταλαμβάνουν την κοιλάδα του Πάδου. Οι Καρχηδόνιοι στρέφονται στην Ισπανία και σύντομα καταλαμβάνουν όλα τα εδάφη μέχρι τον ποταμό Έβρο. Όλα έδειχναν ότι οι δύο δυνάμεις είχαν αφήσει ανοιχτούς λογαριασμούς.

Εκείνη την εποχή, αναλαμβάνει τη διοίκηση των καρχηδονιακών δυνάμεων ο Αννίβας, που σύντομα θα έδειχνε τη στρατιωτική του ιδιοφυΐα. Περνά τις Άλπεις (218 π.Χ.), μεταφέρει τον πόλεμο στην Ιταλία, και σε δύο φονικές μάχες, στη λίμνη Τρασιμένη και τις Κάννες (216 π.Χ.) καταφέρνει να συντρίψει τον ρωμαϊκό στρατό. Οι Ρωμαίοι, όμως, συνήλθαν γρήγορα και κατάφεραν να αντισταθούν και να μεταφέρουν οι ίδιοι τον πόλεμο στην Αφρική. Το 202 π.Χ., ο Αννίβας ηττάται στη Ζάμα από τον Κορνήλιο Σκιπίωνα.

Η Καρχηδόνα υποχρεώθηκε να περιοριστεί στην Αφρική και να πληρώσει μεγάλη χρηματική αποζημίωση. Μόλις τελείωσε ο Β' Καρχηδονιακός Πόλεμος, οι Ρωμαίοι εμπλέκονται σε πόλεμο στην ελληνική ανατολή. Το 197 π.Χ., νίκησαν το Φίλιππο Ε', βασιλιά της Μακεδονίας, στις Κυνός Κεφαλές. Μετά από τέσσερις νικηφόρους Μακεδονικούς πολέμους υποτάσσουν το βασίλειο της Μακεδονίας και το 148 π.Χ. συγκροτούν εκεί την πρώτη τους επαρχία πέρα από την Αδριατική. Το 146 π.Χ., νικούν την Αχαϊκή Συμπολιτεία στην μάχη της Λευκόπετρας και κάθε αντίσταση στον ελληνικό νότο εξουδετερώνεται, ενώ μία εξέγερση της Καρχηδόνας, τον ίδιο χρόνο, συντρίφτηκε. Το 189 π.Χ. νικούν το Σελευκίδη βασιλιά Αντίοχο Γ' στην Μικρά Ασία. Το 133 π.Χ., ο βασιλιάς της Περγάμου, ο Άτταλος Γ', κληροδοτεί το βασίλειό του στη Ρώμη.

Όμως, οι συνέπειες από αυτές τις επιτυχίες, δεν είναι όλες θετικές για το λαό. Με την κατάκτηση τόσων καινούριων εδαφών, η εισροή χρυσού και αργύρου γίνεται μαζική, προκαλεί αύξηση των τιμών και ωθεί τους μικροκαλλιεργητές στην χρεωκοπία και τα κατώτερα στρώματα του λαού στη φτώχεια. Η έγγεια περιουσία μαζεύεται στα χέρια μεγάλων γαιοκτημόνων, ενώ η ψαλίδα μεταξύ των φτωχών και των πλουσίων άνοιγε συνεχώς. Αυτή την κατάσταση προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν δύο αδέρφια, οι Γάιος Γράκχος και Τιβέριος Γράκχος, με φιλολαϊκές μεταρρυθμίσεις και ίση διανομή της καλλιεργήσιμης γης σε όλους τους πολίτες. Όμως η αντίδραση των πατρικίων ήταν πολύ μεγάλη και οι Γράκχοι δολοφονήθηκαν. Εν τω μεταξύ το πολίτευμα της Ρώμης βυθιζόταν όλο και πιο πολύ στην ασυδοσία και τη διαφθορά, παρόλο που η Ρώμη συνέχιζε να επεκτείνεται κυρίως λόγω φιλόδοξων στρατηγών.

Η περίοδος ακμής της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας

Η αναγόρευση του Οκταβιανού σε αυτοκράτορα το 27 π.Χ. σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας εποχής όπου Ανατολή και Δύση θα συνυπήρχαν για πρώτη φορά στην ιστορία κάτω από ενιαία και ομοιογενή διοικητική εξουσία. Μέσα στις συνθήκες ασφάλειας που εγγυάτο η *Pax Romana*, οι δύο πρώτοι αιώνες της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας εξελίχθηκαν σε μια περίοδο οικονομικής ευημερίας, εμπορικής ακμής και έντονων πολιτισμικών αλληλεπιδράσεων για ολόκληρο το μεσογειακό κόσμο.

Η Ελλάδα, λόγω του πλούσιου παρελθόντος της, αποτέλεσε τη σημαντικότερη πνευματική πηγή στη σύνθεση και συγκρότηση του ρωμαϊκού πολιτισμού, παρότι σε

πολιτικό επίπεδο βρισκόταν πια μακριά από τα κέντρα αποφάσεων, διαιρεμένη όπως ήταν διοικητικά σε επαρχίες. Την περίοδο αυτή γίνονται σε πολλές ελληνικές πόλεις έργα δημόσιου χαρακτήρα που βελτιώνουν τις αστικές υποδομές (δρόμοι, γέφυρες, υδραγωγεία, λουτρά, θέατρα, ωδεία) και τα ιερά εμπλουτίζονται με λαμπρά αρχιτεκτονήματα. Μερικά από τα σημαντικότερα μνημεία του ελληνικού χώρου, είτε σε τόπους λατρείας είτε σε οικιστικά κέντρα της νότιας Ελλάδας και της Μακεδονίας, ανεγέρθησαν την περίοδο των αυτοκρατόρων Τιβέριου, Τραϊανού και Αδριανού.

Η αποσταθεροποίηση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας

Ο 3ος αι. μ.Χ. χαρακτηρίζεται από την προϊούσα αποσταθεροποίηση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας υπό την επίδραση εσωτερικών προβλημάτων (δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών) αλλά και εξωτερικών πιέσεων στα βόρεια και ανατολικά σύνορα της επικράτειας. Συμβολή στις εξελίξεις αυτές είχε και η σταδιακή εξάπλωση του χριστιανισμού κυρίως στις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας αλλά και στην Ελλάδα, όπου οι χριστιανικές κοινότητες αρχίζουν να εμφανίζονται αμέσως μετά τις περιοδείες του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα μεταξύ του 49 και του 56 μ.Χ. Οι εξεγέρσεις των χριστιανών, που αρχικά είχαν έντονο κοινωνικό και εθνικό χαρακτήρα, επηρέασαν και την ίδια την πρωτεύουσα Ρώμη, προκαλώντας ανηλεείς διώξεις ήδη από την εποχή του Νέρωνα και, αργότερα, την περίοδο του Δεκίου και του Διοκλητιανού.

Η διάλυση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και το τέλος του αρχαίου κόσμου

Στις αρχές του 4ου αι. μ.Χ., οι εξελίξεις αυτές οδηγούν τον αυτοκράτορα Κωνταντίνο σε δύο σημαντικές αποφάσεις: πρώτον στην επίσημη αναγνώριση της χριστιανικής θρησκείας το 313 μ.Χ., και δεύτερον στη μεταφορά της πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας στη θέση της αρχαίας μεγαρικής αποικίας Βυζαντίου στις ακτές του Βοσπόρου το 330 μ.Χ., η οποία πήρε και το όνομά του (Κωνσταντινούπολη). Η

αλλαγή αυτή σήμανε την αυγή μιας νέας εποχής, όπου κυρίαρχο ρόλο θα διαδραμάτιζε η προσπάθεια σύζευξης του ελληνορωμαϊκού παρελθόντος με το χριστιανικό παρόν. Το 393/4 μ.Χ., ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος Β΄ απαγόρευσε με διάταγμα τις παγανιστικές λατρείες, οδηγώντας στην παρακμή των αρχαίων ιερών. Το 395 μ.Χ., μετά το θάνατό του, η ρωμαϊκή αυτοκρατορία χωρίστηκε σε ανατολικό και δυτικό τμήμα, γεγονός που έμελε να διαδραματίσει μείζονα ρόλο στη μετέπειτα ιστορία της Ευρώπης. Το δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας, υπό την πίεση των Βανδάλων, κατάρρευσε οριστικά το 476 μ.Χ. Το ανατολικό τμήμα, αντίθετα, συνέχισε να επεκτείνεται μέχρι τον 6ο αι. μ.Χ., όταν επί Ιουστινιανού έφθασε στα μέγιστα όρια εξάπλωσής του. Το κλείσιμο των φιλοσοφικών σχολών της Αθήνας από το βυζαντινό αυτοκράτορα, το 529, σήμανε την οριστική ρήξη με την κλασική αρχαιότητα και σφράγισε το τέλος του αρχαίου κόσμου.

Από τον αρχαίο κόσμο στον βυζαντινό

Η μετάβαση από τον αρχαίο κόσμο στον βυζαντινό έγινε σταδιακά. Οι δομές του αρχαίου κόσμου "πολιτικές, οικονομικές, θρησκευτικές" άρχισαν να κλονίζονται από το τέλος του 2ου αιώνα, εποχή κατά την οποία ο χριστιανισμός είχε αρχίσει να κερδίζει έδαφος και είχαν ήδη εμφανιστεί τα πρώτα δείγματα χριστιανικής τέχνης. Σταθμό για τη μετάβαση από τον κόσμο της αρχαιότητας στον κόσμο του Βυζαντίου αποτέλεσε η νομιμοποίηση της χριστιανικής θρησκείας το 313 από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο. Η χριστιανική τέχνη απέκτησε στο εξής δημόσιο χαρακτήρα και τέθηκε στην υπηρεσία διάδοσης της νέας θρησκείας. Παράλληλα, η μεταφορά της έδρας της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη το 330 ήταν καθοριστική για τη μετατόπιση του κέντρου βάρους από τη λατινική Δύση στην εξελληνισμένη Ανατολή. Ο χωρισμός του ρωμαϊκού κράτους σε ανατολικό και δυτικό το 395 και η κατάλυση του δυτικού τμήματος το 476 αποτέλεσαν εξίσου σημαντικά ορόσημα για το τέλος του αρχαίου κόσμου, το οποίο συντελέστηκε οριστικά με το κλείσιμο των φιλοσοφικών σχολών κλασικής παιδείας το 529, την έναρξη των βαρβαρικών επιδρομών και την παρακμή των μεγάλων αστικών κέντρων μετά τον 6ο αιώνα.

Ο κόσμος του Βυζαντίου

Το τέλος της δυναστείας του αυτοκράτορα Ιουστινιανού (6ος μ.Χ. αι.) σηματοδοτεί το ουσιαστικό τέλος της αρχαιότητας και σημαίνει την ανάπτυξη όλων των μεσαιωνικών χαρακτηριστικών της βυζαντινής κοινωνίας. Οι επιδρομές των Σλάβων και των Αράβων καθώς και η Εικονομαχία προκάλεσαν τη συρρίκνωση της αυτοκρατορίας, η οποία πλέον περιλάμβανε κατεξοχήν ελληνόφωνους πληθυσμούς, γεγονός που συνέτεινε στην ομογενοποίησή της.

Η δομή της βυζαντινής κοινωνίας στηρίχτηκε σε τρεις βασικούς άξονες: στην ευέλικτη αλλά ισχυρή διοίκηση, με επικεφαλής τον αυτοκράτορα, στη χριστιανική θρησκεία, με επικεφαλής της Εκκλησίας τον πατριάρχη, και στην ελληνορωμαϊκή παράδοση και την ελληνική γλώσσα. Όλα αυτά σφράγισαν όχι μόνο την καθημερινή ζωή αλλά και τις γενικότερες εκφάνσεις του πολιτισμού και της τέχνης.

Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204 από τους Φράγκους και τους Λατίνους σταυροφόρους κατάφερε καίριο πλήγμα στην αυτοκρατορία, υπήρξε όμως και αιτία νέων σχέσεων και επαφών. Η παλινόρθωση των Παλαιολόγων αυτοκρατόρων στον βυζαντινό θρόνο δεν ήταν σε θέση να ανακόψει –παρά τις επίμονες προσπάθειες– την πολιτική παρακμή. Εντούτοις η «Παλαιολόγεια Αναγέννηση» στην τέχνη και τον πολιτισμό αποτέλεσε κορυφαίο πολιτιστικό γεγονός που επηρέασε γόνιμα Δύση και Ανατολή.

Η παλαιολόγεια περίοδος: η τελευταία αναλαμπή του Βυζαντίου

Η απελευθέρωση της λατινοκρατούμενης Κωνσταντινούπολης το 1261 από τον Μιχαήλ Η΄ οδήγησε στο θρόνο της ήδη κατακερματισμένης αυτοκρατορίας τη δυναστεία των Παλαιολόγων. Μακροβιότερη όλων, παρέμεινε στην εξουσία μέχρι την οριστική διάλυση του βυζαντινού κράτους το 1453, με την άλωση της Πόλης από τους Οθωμανούς. Παρά τους πολιτικοθρησκευτικούς κλυδωνισμούς και τις συνεχείς εξωτερικές απειλές, η αγάπη των Παλαιολόγων για την κλασική παιδεία έδωσε νέα ώθηση στην ανάπτυξη της φιλοσοφίας, των επιστημών, των γραμμάτων και των τεχνών. Η Κωνσταντινούπολη ανέκτησε τον ηγετικό της ρόλο ως καλλιτεχνικό και πνευματικό κέντρο, ενώ εξίσου δυναμικό ρόλο διαδραμάτισε και η Θεσσαλονίκη με ακτινοβολία και στη βαλκανική χερσόνησο. Από τα μέσα του 14ου αιώνα, ο Μυστράς, όπου συγκεντρώθηκαν αρκετοί λόγιοι, αποτέλεσε την τελευταία κοιτίδα πνευματικής και καλλιτεχνικής παραγωγής.

Στην ύστερη περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, τη στερημένη από πλούτο, δόξα και δύναμη, η τέχνη, και ιδιαίτερα η ζωγραφική, διαποτισμένη από την κλασική παράδοση, έφτασε στο απόγειό της και αποτέλεσε τη βάση για την επόμενη επίσης λαμπρή φάση της μεταβυζαντινής ζωγραφικής.

Η Άλωση

Στις 29 Μαΐου 1453, και μετά από δίμηνη ασφυκτική πολιορκία, ο σουλτάνος Μεχμέτ Β΄ κατέλαβε την Κωνσταντινούπολη. Η άλωση της Πόλης υπήρξε γεγονός με πολλαπλές συνέπειες. Ο οθωμανικός επεκτατισμός έγινε για πρώτη φορά αισθητός στους Ευρωπαίους. Το αίσθημα φόβου προκάλεσε μετακινήσεις πληθυσμών, ενώ οι κατακτημένοι από τους Οθωμανούς λαοί της Βαλκανικής υπέστησαν τεράστιες απώλειες. Σε αντιστάθμισμα, ο κατακερματισμένος μετά τις Σταυροφορίες ελληνισμός ενοποιήθηκε στο πλαίσιο μιας ενιαίας αυτοκρατορίας, και το εμπόριο πέρασε ξανά σε ελληνικά χέρια.

Αν και φυσική συνέπεια της Άλωσης ήταν η κατάλυση του βυζαντινού κράτους και η ανάδυση μιας νέας αυτοκρατορίας, της Οθωμανικής, ο βυζαντινός πολιτισμός, προσαρμοσμένος στις νέες συνθήκες και συσπειρωμένος γύρω από την Εκκλησία, παρέμεινε ακμαίος, με ακτινοβολία σε όλο τον Ορθόδοξο κόσμο, διατηρώντας αλώβητο τον ελληνισμό έως τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους.

Η άσβεστη θλίψη για την απώλεια της Κωνσταντινούπολης αποτυπώθηκε ήδη από τον 15ο αι. σε δημόσιες θρήνους, ενώ ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος απέκτησε διαστάσεις μυθικές και αποτέλεσε τον κεντρικό ήρωα πολλών θρύλων, με προσφιλέστερο αυτόν του μαρμαρωμένου βασιλιά.

Από το Βυζάντιο στη Νεότερη Εποχή

Η σταδιακή απώλεια των βυζαντινών εδαφών ήδη από τον 11ο αιώνα αλλά κυρίως από το 1204 και εξής και με αποκορύφωμα την οριστική άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453, συνέβαλε στη δημιουργία ενός πολύπλοκου κοινωνικού και πολιτικού συστήματος γύρω από την Ανατολική Μεσόγειο.

Οι πληθυσμοί, ελληνικοί και μη, που κατοικούσαν στα βυζαντινά εδάφη βίωσαν τις σταδιακές αλλά καθοριστικές αυτές αλλαγές με ποικίλους τρόπους: Στις Βενετοκρατούμενες περιοχές η συμβίωση με τους Δυτικούς οδηγεί στη δημιουργία νέων κοινωνικών και πολιτιστικών δομών —η βυζαντινή παράδοση, η ελληνική γλώσσα συναντούν με λαμπρά ενίοτε αποτελέσματα τις αρχές της ευρωπαϊκής Αναγέννησης, πράγμα που είναι φανερό στις αστικές περιοχές της Κρήτης, των Κυκλάδων, των Ιονίων, της Πελοποννήσου.

Στις τουρκοκρατούμενες πάλι περιοχές οι πληθυσμοί αυτοί εντάσσονται στο διοικητικό σύστημα μιας άλλης αυτοκρατορίας. Στο πλαίσιο της όλοι οι Rum (χριστιανοί, κυρίως ορθόδοξοι, ανεξαρτήτως καταγωγής και γλώσσας) είναι υπήκοοι του σουλτάνου με θρησκευτικό αρχηγό τον Οικουμενικό Πατριάρχη. Η Ορθόδοξη Εκκλησία καθίσταται τότε θεσμός της οθωμανικής διοίκησης. Ταυτόχρονα αποτελεί σημείο αναφοράς για τους χριστιανούς, πόλος διατήρησης της βυζαντινής παράδοσης, της ελληνορθόδοξης παιδείας και της ελληνικής γλώσσας, συμβάλλοντας στη μετέπειτα δημιουργία της ελληνικής εθνικής ταυτότητας.

Μεσαίωνας

Μεσαίωνας ονομάζεται η χρονική περίοδος της Ευρωπαϊκής ιστορίας, από τον 5ο μέχρι το 15ο αιώνα μ.Χ.. Ξεκίνησε με την κατάλυση του Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους

(476 μ.Χ.) και το θάνατο του Ιουστινιανού Α' (565 μ.Χ.), του τελευταίου Βυζαντινού Αυτοκράτορα που διαπνεόταν από το όραμα της αναβίωσης της παλαιάς Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και της παγκόσμιας κυριαρχίας της. Το Μεσαίωνα διαδέχτηκε η Αναγέννηση και η Εποχή των Ανακαλύψεων. Ο Μεσαίωνα είναι η μεσαία από τις τρεις παραδοσιακές διαιρέσεις της Δυτικής Ιστορίας: Αρχαία, Μεσαιωνική και Σύγχρονη. Ο Μεσαίωνα με τη σειρά του παραδοσιακά διαιρείται σε τρεις υποπεριόδους, τον Πρώιμο, τον Υψηλό και τον Ύστερο Μεσαίωνα.

Η μείωση του ανθρώπινου πληθυσμού, η σμίκρυνση των μεγάλων αστικών κέντρων, οι επιδρομές και η μετακίνηση φύλων, οι οποίες ήδη είχαν ξεκινήσει από την Ύστερη Αρχαιότητα, συνεχίστηκαν στη διάρκεια του Πρώιμου Μεσαίωνα. Οι βάρβαροι επιδρομείς, συμπεριλαμβανομένων διάφορων λαών γερμανικής προέλευσης, δημιούργησαν νέα βασίλεια σε ό,τι απέμεινε από το Δυτικό Ρωμαϊκό Κράτος. Κατά τον 7ο αιώνα μ.Χ., η Βόρεια Αφρική και η Μέση Ανατολή, κάποτε κομμάτια του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους βρέθηκαν υπό τον έλεγχο του Χαλιφάτου, μιας Ισλαμικής Αυτοκρατορίας, μετά την ολοκλήρωση των κατακτήσεων του Μωάμεθ και των διαδόχων του. Παρόλο που έλαβαν χώρα σημαντικές αλλαγές στις κοινωνικές και πολιτικές δομές, η ρήξη με την Αρχαιότητα δεν υπήρξε ολοκληρωτική. Η ακόμη εκτενής Βυζαντινή Αυτοκρατορία επιβίωσε στην Ανατολή και παρέμεινε αξιοσημείωτη δύναμη. Το νομικό της σύστημα, ο Ιουστινιανός Κώδικας, ανακαλύφθηκε εκ νέου στη Βόρεια Ιταλία το 1070 και κέρδισε μεγάλο θαυμασμό τους επόμενους αιώνες. Στη Δύση, τα περισσότερα βασίλεια απορρόφησαν τους λίγους διασωθέντες ρωμαϊκούς θεσμούς. Τα μοναστήρια δημιουργήθηκαν ενώ συνεχίζονταν οι εκστρατείες εκχριστιανισμού της παγανιστικής Ευρώπης. Οι Φράγκοι, υπό την Καρολίγγεια Δυναστεία, ίδρυσαν για σύντομο διάστημα, από τα τέλη του 8ου αιώνα μέχρι τις αρχές του 9ου αιώνα, μια Αυτοκρατορία που κάλυπτε το μεγαλύτερο τμήμα της Δυτικής Ευρώπης. Η τελευταία τελικά υπέκυψε στις πιέσεις εμφύλιων συγκρούσεων σε συνδυασμό με εισβολές από το εξωτερικό: Βίκινγκς από το Βορρά, Μαγυάροι από την Ανατολή και Σαρακηνοί από το Νότο.

Στη διάρκεια του Υψηλού Μεσαίωνα, που ξεκίνησε μετά το 1000 μ.Χ., ο πληθυσμός της Ευρώπης αυξήθηκε εξαιρετικά καθώς νεωτερισμοί στην τεχνολογία και στις μεθόδους καλλιέργειας της γης επέτρεψαν την άνθηση του εμπορίου, ενώ η κλιματική αλλαγή της Μεσαιωνικής Θερμής Περιόδου βελτίωσε σημαντικά την απόδοση της αγροτικής παραγωγής. Ο Μανοριαλισμός, η οργάνωση, δηλαδή, των χωρικών σε χωριά που όφειλαν ενοίκιο και εργασία στους ευγενείς, και ο Φεουδαλισμός, η πολιτική οργάνωση όπου οι ιππότες και οι χαμηλότερης θέσης ευγενείς όφειλαν στρατιωτικές υπηρεσίες στους ηγεμόνες τους με αντάλλαγμα το δικαίωμα να εκμεταλλεύονται οικονομικά τη γη και τα τσιφλίκια, ήταν δύο από τους τρόπους με τους οποίους οργανώθηκε η κοινωνία την περίοδο αυτή. Οι Σταυροφορίες, που διακηρύχθηκαν για πρώτη φορά το 1095, υπήρξαν στρατιωτικές προσπάθειες των Χριστιανών της Δυτικής Ευρώπης να ανακτήσουν τον έλεγχο των Αγίων Τόπων της Μέσης Ανατολής από τους Μουσουλμάνους. Οι Βασιλείς έγιναν η κεφαλή συγκεντρωτικών εθνικών κρατών, μειώνοντας την εγκληματικότητα και τη βία, απομακρύνοντας, ωστόσο, από την πραγματικότητα την ιδέα ενός ενιαίου χριστιανικού κράτους. Την πνευματική ζωή χαρακτήρισε ο Σχολαστικισμός, μια φιλοσοφία που έδινε έμφαση στη συνύπαρξη της Πίστης με τη Λογική, και η ίδρυση πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Η θεολογία του Θωμά Ακινάτη (1225-1274), τα έργα ζωγραφικής του Τζιότο (1266-1337), η ποίηση του Δάντη (περ. 1265-1321) και του Τσόσερ (περ. 1343-1400), τα ταξίδια του Μάρκο Πόλο (1254-1324) και οι ανέγερση Γοτθικών Καθεδρικών Ναών, όπως εκείνος στη Σάρτρ, είναι μερικά από τα επιφανέστερα επιτεύγματα αυτής της περιόδου.

Ο Ύστερος Μεσαίωνας στιγματίστηκε από δοκιμασίες και κινδύνους όπως ο λιμός, η πανούκλα και ο πόλεμος, που μείωσαν κατά πολύ τον πληθυσμό της Δυτικής Ευρώπης. Μεταξύ των ετών 1347 και 1350 ο Μαύρος Θάνατος εξόντωσε το ένα τρίτο περίπου του ευρωπαϊκού πληθυσμού. Οι αμφιγνώμιες, η εμφάνιση αιρέσεων και τα σχίσματα στους Κόλπους της Εκκλησίας εμφανίστηκαν παράλληλα με διακρατικούς πολέμους, εμφύλιες συγκρούσεις και επαναστάσεις χωρικών. Πολιτιστικές και τεχνολογικές πρόοδοι μεταμόρφωσαν την ευρωπαϊκή κοινωνία, γράφοντας τον επίλογο του Ύστερου Μεσαίωνα και δίνοντας τη σκυτάλη στην Πρώιμη Σύγχρονη Περίοδο της Ευρωπαϊκής Ιστορίας.

Η ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Λίγο πριν την Αναγέννηση η διαδικασία που απειλεί την Μεσόγειο είναι η μετάθεση του κέντρου του κόσμου από την Εσωτερική Θάλασσα(Μεσόγειο) στον Ατλαντικό Ωκεανό. Κατά το 1568, όταν η αγγλική και ολλανδική πειρατεία κόβουν στην Ισπανία τον δρόμο από τον Βορρά για τον Ατλαντικό η μόνη οδός πλέον για εμπόριο ήταν η Μεσόγειος με αποτέλεσμα να γίνει χρηματικό κέντρο.

Έτσι κατά τον 16ο αιώνα η Μεσόγειος γίνεται ελκυστική σε όλα τα μεσογειακά κράτη. Ως αποτέλεσμα με πονηριά και παιχνίδι οικονομικών διαφορών η Μεσόγειος κατακτήθηκε από τους Βόρειους δηλαδή Άγγλους και Ολλανδούς. Οι Άγγλοι έχουν ήδη διεισδύσει στη Μεσόγειο ενώ σε λίγο χρονικό διάστημα ξεκινούν και οι πρώτες αντιδράσεις. Μετά το 1650 η Μεσόγειος παύει να είναι κέντρο του κόσμου αφού έχουν αρχίσει να εισδύουν μέσα της το εμπόριο και οι πόλεμοι των άλλων χωρών. Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα η πρωτοκαθεδρία της Αγγλίας αναγγέλεται στη διάρκεια του Πολέμου Διαδοχής της Ισπανίας όπου ο Άγγλος ναύαρχος George Rooke

κατέλαβε το Γιβραλτάρ στις 25 Αυγούστου 1704. Οι Γάλλοι και οι Ισπανοί προσπάθησαν μάταια να επανακτήσουν τη θέση τους το 1704, 1727, 1779, 1782.

Τον 17^ο αιώνα η Τουρκική Αυτοκρατορία εξαπλώνεται σε όλη τη Μεσόγειο όσο παραμένει συνδεδεμένη με το εμπόριο μεταξύ από την Περσία σε όλη τη Μεσόγειο. Από το 1811 η Αίγυπτος είναι πύλη στη σκακιέρα της Μεσογείου και 1882 καταλαμβάνεται. Το 1888 η διώρυγα θέτεται σε ουδετερότητα από μια συνθήκη μεταξύ Λονδίνου και Γαλλίας. Έτσι η διώρυγα και η Μεσόγειος γίνεται αγγλικός δρόμος μέχρι το 1956 όπου ο Νάσερ εθνικοποίησε τη διώρυγα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Στην [Εθνεγερσία του 1821](#) έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο το τότε Ναυτικό των Ελλήνων που συγκροτήθηκε κυρίως από εμπορικά πλοία της εποχής δίνοντας πλεονέκτημα στους επαναστατημένους Έλληνες. Οι σημαντικότερες ναυμαχίες ήταν

- [Επιχείρηση Τρίνησα η πρώτη ναυτική πολεμική επιχείρηση των Ελλήνων το 1821.](#)
- [Ναυμαχία των Πατρών - 20 Φεβρουαρίου 1822](#)
- [Ναυμαχία των Σπετσών - 8 Σεπτεμβρίου 1822](#)
- [Ναυμαχία της Σάμου - 5 Αυγούστου 1824](#)
- [Ναυμαχία του Γέροντα - 29 Αυγούστου 1824](#)
- [Ναυμαχία του Κάβο ντ' Όρο - 20 Μαΐου 1825](#)
- [Ναυμαχία της Σούδας - 2 Ιουνίου 1825](#)
- [Ναυμαχία Όρμου Σαλώνων](#)
- [Απόβαση και άλωση του Πειραιά - 1 Ιανουαρίου 1827](#)
- [Ναυμαχία του Ναυαρίνου](#)

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους τον ελληνικό στόλο αποτελούσαν το νεότευκτο εύδρομο-θωρηκτό Αβέρωφ αλλά και αντιτορπιλικά πλοία εναντίον των τουρκικών Heiredin Barbarossa και άλλων θωρηκτών. Την 5^η Οκτωβρίου, με την κήρυξη του πολέμου ο ελληνικός στόλος ξεκινά από το Φάληρο με δύο κανονιοφόρα να προστατεύουν τις ελληνικές μετακινήσεις. Ο στόλος Αιγαίο προσπαθεί να εισέλθει στα Δαρδανέλλια με σκοπό την απαγόρευση της εξόδου του τουρκικού στόλου. Καταλείφθηκαν η Λήμνος, η Ίμβρος, η Τένεδος και η Σαμοθράκη χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα ενώ η Χίος και η Μυτιλήνη χρειάστηκαν αγώνα. Μετά τη λήξη των ελληνοτουρκικών επιχειρήσεων σε όλα τα μέτωπα μια ελληνική διλοχία αποβιβάστηκε στο Βαθύ την 1^η Μαρτίου 1913. Στις 3 Δεκεμβρίου, ενώ ο ελληνικός στόλος εκτελούσε νέα διέλευση από βορρά προς νότο, έγινε αντιληπτή νέα έξοδος του τουρκικού στόλου. Το πρωί της 5^{ης} Ιανουαρίου ο «Λέων» ανέφερε νέα έξοδο του τουρκικού στόλου στα

Στενά. Η ναυμαχία κράτησε μόνο 20' και συμμετείχε μόνο το θωρηκτό «Αβέρωφ». Από την αρχή του πολέμου, ο ελληνικός στόλος είχε γίνει κύριος στο Αιγαίο. Με τον τρόπο αυτό διέκοψε οριστικά τις θαλάσσιες επικοινωνίες των Τούρκων ανάμεσα στις ακτές της Μικράς Ασίας και τις ακτές της Μακεδονίας και Θράκης, συμβάλλοντας έτσι γενικότερα στις επιχειρήσεις των συμμάχων.

Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μεγάλο μέρος της ιστορίας της Μεσογείου ήταν και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος κατά τον οποίο σημαντικές μάχες δόθηκαν στη θάλασσα. Η πρώτη ναυμαχία δόθηκε στην Ελιγολάνδη ([28 Αυγούστου](#)), όπου ο αγγλικός στόλος μπήκε στα γερμανικά χωρικά ύδατα και βύθισε πολλά γερμανικά καταδρομικά. Τους επόμενους μήνες τα γερμανικά υποβρύχια είχαν αρκετές επιτυχίες στα βρετανικά ύδατα. Ο γερμανικός στόλος, εξάλλου, σημείωσε αξιόλογη δράση στον Ινδικό και στον Ειρηνικό ωκεανό βυθίζοντας εμπορικά και πολεμικά πλοία των συμμάχων της Αντάντ. των [ΗΠΑ](#) Οι Βρετανοί, όμως, μετά την ήττα τους στο Κορονέλ ([1 Νοεμβρίου](#)), συνέτριψαν τις δυνάμεις επιφανείας των Γερμανών, οι οποίοι στο εξής αναγκάστηκαν να δρουν μόνο με υποβρύχια. Ο ναυτικός αποκλεισμός ανάγκασε τους Γερμανούς σε αυστηρούς περιορισμούς στη διανομή τροφίμων. Στα 1916, στις [31 Μαΐου](#) ο γερμανικός στόλος, κάτω από την αρχηγία του ναυάρχου Σερ, βγήκε από τις βάσεις του και έδωσε τη [ναυμαχία της Γιουτλάνδης](#). Η ναυμαχία αυτή αποτέλεσε τη μεγαλύτερη ναυτική σύγκρουση του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου μεταξύ γερμανικού και αγγλικού στόλου. Οι Γερμανοί νικήθηκαν και αναγκάστηκαν να εντείνουν τον υποβρύχιο πόλεμο. Το 1918, η Γερμανία ενέτεινε τον υποβρύχιο πόλεμο, ενώ η Αντάντ, με την ενίσχυση πλέον και, επιδόθηκε στην οργάνωση όλων των ανθυποβρυχιακών μέσων. Ο στόλος της άρχισε να υπερέχει. Οι Άγγλοι βύθισαν τρία καταδρομικά και απέκλεισαν το Ζεεμπρύγκε (22 Απριλίου), ενώ στις 9 Μαΐου απέκλεισαν την Οστάνδη, αποκόπτοντας, έτσι, τα γερμανικά υποβρύχια από τις βάσεις τους. Στις [30 Οκτωβρίου 1918](#) υπογράφεται η πρώτη ανακωχή του πολέμου, η [Συνθήκη ανακωχής του Μούδρου](#), μεταξύ του Άγγλου ναυάρχου Κάλθορπ, πληρεξούσιου των Συμμάχων της [Αντάντ](#) αφενός και της [Οθωμανικής Αυτοκρατορίας](#) αφετέρου. Αυτή η συνθήκη απετέλεσε και την απαρχή της λήξης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Την [11η Νοεμβρίου 1918](#) υπογράφηκε και η δεύτερη και ουσιαστικότερη επί της κεντρικής Ευρώπης ανακωχή, η [ανακωχή της Κομπιέν](#), σε σιδηροδρομικό βαγόνι, που είχε εγκαταστήσει ο Γάλλος Στρατάρχης [Φερντινάν Φος](#) (Ferdinand Foch) το στρατηγείο του, κοντά στην [Κομπιέν](#).

Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν η πιο εκτεταμένη γεωγραφικά και δαπανηρή σε πλουτοπαραγωγικούς πόρους ένοπλη σύγκρουση στην ιστορία της ανθρωπότητας, στην οποία ενεπλάκη η πλειονότητα των εθνών, με κόστος περίπου 55,5 εκατομμυρίων νεκρών. Αρχισε στις 7 Ιουλίου 1937 στην Ασία και την 1 Σεπτεμβρίου 1939 στην Ευρώπη και τελείωσε στις 2 Σεπτεμβρίου 1945. 4 Νοεμβρίου βρίσκονταν πλέον πίσω στην Τυνησία. Στις 9 Νοεμβρίου 1942, Βρετανικά και Αμερικανικά στρατεύματα, αποβιβάζονται στις Γαλλικές κτήσεις της Βόρειας Αφρικής. Συγκεκριμένα οι Αμερικανοί, ερχόμενοι απευθείας από τις ΗΠΑ, αποβιβάζονται στο Μαρόκο και οι Βρετανοί στο Οράν της Αλγερίας. Η επιχείρηση αυτή των Συμμάχων είχε το κωδικό όνομα "Επιχείρηση Πυρσός" (Operation Torch). Οι διαφωνίες, βέβαια, ανάμεσα στους Συμμάχους δεν έλειπαν. Οι Αμερικανοί που βρίσκονταν στο Μαρόκο φοβούνταν μια συμμαχία της Ισπανίας του Φράνκο με τις δυνάμεις του Άξονα. Επέμεναν να παραμείνουν στη Δυτική πλευρά της Β. Αφρικής για να αποφύγουν μια πιθανή κατάληψη του Στενού του Γιβραλτάρ από τους Ισπανούς. Από την άλλη, οι Άγγλοι επέμεναν να οργανώσουν τις δυνάμεις τους όσο πιο ανατολικά ήταν δυνατό. Φοβόντουσαν την αναδιοργάνωση των γερμανοϊταλικών δυνάμεων που βρίσκονταν στην Τυνησία. Όντως, η αντεπίθεση των δυνάμεων του Άξονα δεν άργησε να έρθει. Στις 12 Νοεμβρίου 1942, έχοντας ανεφοδιαστεί μέσω Σικελίας, επιτέθηκαν στους Συμμάχους. Η επίθεση αρχικά και η αντίσταση, στη συνέχεια, των Γερμανών και των Ιταλών κράτησε για έξι μήνες. Ο ανεφοδιασμός τους κατά το διάστημα αυτό γινόταν ολοένα και δυσχερέστερος, καθώς εμποδιζόταν από τα Συμμαχικά πολεμικά πλοία και αεροπλάνα. Αν και ο Χίτλερ είχε διατάξει πόλεμο μέχρι εσχάτων, στις 4 Μαΐου 1943, κυρίως εξαιτίας της έλλειψης καυσίμων, οι γερμανοϊταλικές δυνάμεις παραδόθηκαν: Έχοντας πρώτα καταστρέψει τον οπλισμό τους, 150.000 Γερμανοί και 90.000 Ιταλοί παραδόθηκαν σε Βρετανούς και Αμερικανούς.

Έτσι, το καλοκαίρι του 1943, ο πόλεμος στη Β. Αφρική έλαβε τέλος, με τους Συμμάχους να εκκαθαρίζουν τα νότια παράλια της Μεσογείου. Η επιτυχία ήταν μεγάλη, καθώς κατάφεραν να αποσπάσουν μεγάλο αριθμό ικανών Γερμανών στρατιωτών και ηγετών από το ρωσικό μέτωπο. Παράλληλα, το αποτέλεσμα του πολέμου στη Β. Αφρική ήταν ικανοποιητικό και για τους Γερμανούς: Είχε σχεδόν αποκλειστεί πια η πιθανότητα επίθεσης εντός του 1943 στη Γαλλία. Η εξάμηνη αντίσταση των δυνάμεων του Χίτλερ είχε, επίσης, καταδείξει τις ικανότητες και το

υψηλό ηθικό του στρατού του. Συγκριτικά πάντως, οι Σύμμαχοι, μακροπρόθεσμα, κατάφεραν να βρεθούν σε πλεονεκτικότερη θέση, αφού με την κατάληψη των παραλίων της Β. Αφρικής και την εξουδετέρωση των δυνάμεων του Άξονα μπορούσαν πλέον να προετοιμαστούν για την επικείμενη απόβαση στη Σικελία. Έτσι, και αφού προώθησαν παραπλανητικές πληροφορίες για δήθεν επικείμενη απόβαση στην Ελλάδα (Επιχείρηση Κιμάς), προκειμένου να παραπλανηθεί ο εχθρός, εισέβαλαν στη Σικελία τον Ιούλιο του 1943, όπου και κατέλαβαν, μετά από πολύνεκρες, και από τις δυο πλευρές, μάχες, το Παλέρμο. Μέχρι το τέλος Αυγούστου και ύστερα από σκληρή αντίσταση από επίλεκτες γερμανικές δυνάμεις, που στάλθηκαν από τον Χίτλερ για να ανακόψουν την επέλαση των Συμμάχων, κατέλαβαν τη Ρώμη και η Ιταλία παραδόθηκε και πέρασε στην πλευρά των Συμμάχων, χωρίς, εν τούτοις, να σταματήσουν οι μάχες στο έδαφός της, που συνεχίστηκαν πάνω από τη γραμμή Γουσταύου. Ταυτόχρονα, στο Ανατολικό Μέτωπο, όπου οι Σοβιετικοί αντεπιτίθενται, διεξάγεται στο Κουρσκ η μεγαλύτερη μάχη τεθωρακισμένων που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του Πολέμου. Όμως, οι Σύμμαχοι δε σταμάτησαν εδώ. Σε μια προσπάθεια να επισπεύσουν τον τερματισμό του πολέμου, στις 6 Ιουνίου 1944 πραγματοποίησαν απόβαση στη Νορμανδία της Γαλλίας με το κωδικό όνομα "Operation Overlord", ανατρέποντας τις προβλέψεις των Γερμανών για απόβαση κοντά στο στενό της Μάγχης. Η D-Day, όπως ονομάστηκε η 6η Ιουνίου 1944, αποτέλεσε τη μεγαλύτερη απόβαση όλων των εποχών. Παρόλο που οι απώλειες ήταν σημαντικές για τους Συμμάχους, το αποτέλεσμα τους δικαίωσε, αφού σε λιγότερο από ένα χρόνο, σε συνδυασμό με την επέλαση των Σοβιετικών στο ανατολικό μέτωπο, έσφιξε τον κλοιό γύρω από την Ναζιστική Γερμανία. Στις 30 Απριλίου 1945 και ενώ οι Σοβιετικοί έχουν φτάσει σε απόσταση αναπνοής από την Καγκελαρία, ως αποτέλεσμα της Μάχης του Βερολίνου, ο Χίτλερ αυτοκτονεί και οι επιζώντες διάδοχοί του υπογράφουν την άνευ όρων συνθηκολόγηση, η οποία εκμηδενίζει τη νομική υπόσταση της Γερμανίας ως χώρας. Η υπογραφή της άνευ όρων συνθηκολόγησης έγινε στις 9 Μαΐου 1945, ώρα 0.43 π.μ., στην αίθουσα της στρατιωτικής σχολής μηχανικού, στο προάστιο Κάρλσχορστ του Βερολίνου. Ο πόλεμος στην Ευρώπη τερματίζεται.

Βιβλιογραφία

https://www.google.gr/search?q=%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%B5%CF%82+%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%BF%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CF%85+%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%B9+%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CE%B9&biw=1024&bih=643&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=GSDIVMXYE8muUZzugLgN&ved=0CEwQ7Ak&dpr=1#imgdii=http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%84_%CE%A0%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%A0%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82#.CE.9F.CF.80.CF.8C.CE.BB.CE.B5.CE.BC.CE.BF.CF.82_.CF.83.CF.84.CE.B7_.CE.B8.CE.AC.CE.BB.CE.B1.CF.83.CF.83.CE.B1